

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA

**DOCTOR HONORIS CAUSA
BENEFICIORUM PUBLICORUM**

E. S. Ambasador dr. EMIL BRIX

Director al Academiei Diplomatice din Viena

Timișoara, 2022

Cuvânt
la deschiderea ceremoniei de acordare a titlului de
DOCTOR HONORIS CAUSA BENEFICIORUM PUBLICORUM
al Universității de Vest din Timișoara
E. S. Ambasador dr. Emil Brix
Director al Academiei Diplomatice din Viena

*Stimați membri ai comunității academice a Universității de Vest din Timișoara,
Distinși oaspeți,
Dragi colegi și studenți,
Onorați participanți,
Stimate domnule Emil Brix,*

Suita de evenimente de marcă organizate de Universitatea de Vest din Timișoara este completată astăzi cu ceremonia de acordare a titlului de **DOCTOR HONORIS CAUSA BENEFICIORUM PUBLICORUM** al UVT unei personalități de excepție a lumii diplomației mondiale, istoricul Emil Brix. Este rezultatul firesc al uneia dintre preocupările Universității de Vest din Timișoara, ca universitate comprehensivă, și anume, de a-și apropia valorile incontestabile ale diverselor domenii de excelență, conștientizând că universitățile sunt în prezent instituții care pot să servească drept catalizatori sociali.

Perioada complicată pe care lumea o traversează, supusă dificultăților generate de pandemii, război și presiuni economice și sociale, trebuie să ne determine ca acum, mai mult decât oricând, să ne asumăm rolul cu care ne-au investit fondatorii UVT: de a promova cunoașterea și cultura, fără a uita rolul social pe care universitățile trebuie să și-l asume în comunitățile din care fac parte. Universitățile au încetat să mai fie turnuri de fildeș! Ele sunt actori importanți ai lumii moderne și au datoria de a susține creșterea durabilă a regiunilor și țărilor din care provin.

Astăzi, avem deosebita onoare de a-l primi în rândurile comunității academice din Universitatea de Vest din Timișoara pe Domnul Emil Brix, importantă personalitate a lumii diplomatice internaționale și un istoric atent și riguros, care și-a pus cunoștințele în slujba țării sale.

Dr. Emil Brix are rangul de Ambasador și a condus misiunile diplomatice ale Austriei la Londra și Moscova. Cu multă pasiune pentru studiile dedicate înțelegerii Europei Centrale, a fost cel care a promovat numeroase inițiative culturale generoase în Polonia, în primul rând, dar și în

alte țări central-europene, între care și România. Din 2017 conduce Academia Diplomatică din Viena, instituție care a pregătit de-a lungul anilor numeroase generații de diplomați, printre care și diplomați români de succes în misiunile asumate. O suită de diplomați români au absolvit aici sau studiază în prezent și beneficiază de o pregătire de înaltă calitate, dar și de spiritul elevat și liber promovat de această instituție și de conducerea ei.

Ca diplomat, ambasadorul Emil Brix a confirmat faptul că o bună cunoaștere a istoriei este un atu inegalabil, dar și că istoria văzută prin ochii diplomatului este adesea mai aproape de esență. Sunt convins că toate experiențele Domniei Sale și numeroșii ani de aplecare asupra a tot ceea ce înseamnă istoria acestei părți de lume sunt o resursă esențială pentru viitorii diplomați și pot constitui un imbold pentru a contura noi destine, cine știe, chiar în rândul studenților de astăzi ai Universității de Vest din Timișoara.

Faptul că Universitatea de Vest din Timișoara îi acordă lui Emil Brix titlul de Doctor Honoris Causa înseamnă nu numai un act de recunoaștere a reperului valoric și moral pe care îl oferă, ci și un moment de asumare de către universitatea noastră a unei necesare culturi (auto)reflexive, o cultură care nu se ferește de dilemele actualității, care își asumă spiritul critic și necesitatea reflecției morale.

Stimate Domnule Emil Brix,

Sunt onorat să spun că, începând de astăzi, 8 noiembrie 2022, vă numărați printre laureații titlului de DOCTOR HONORIS CAUSA al Universității de Vest din Timișoara și că deveniți așadar parte a comunității academice timișorene.

Permiteți-mi să exprim considerația pe care o avem față de Domnia Voastră și să vă dorim să continuați cu aceeași dăruire pasionanta dumneavoastră activitate, în deplină sănătate și cu aceeași plăcere a căutării esenței.

Prof. univ. dr. Marilen-Gabriel Pirtea

Rectorul Universității de Vest din Timișoara

Ansprache
anlässlich der Verleihung des Titels
DOCTOR HONORIS CAUSA BENEFICIORUM PUBLICORUM
der West-Universität Temeswar an
Herrn EMIL BRIX

*Sehr geehrte Mitglieder der akademischen Gemeinschaft,
Geehrte Kollegen,
Meine Damen und Herren,
Sehr geehrter Herr Emil Brix,*

Die von der West-Universität Temeswar organisierte Veranstaltungsreihe wird heute mit der Verleihung der Ehrendoktorwürde **DOCTOR HONORIS CAUSA DER UVT** an eine herausragende Persönlichkeit der Weltdiplomatie, den Historiker Emil Brix, abgeschlossen. Es ist das natürliche Ergebnis eines der Anliegen der West-Universität Temeswar als Volluniversität, nämlich die unbestreitbaren Werte der verschiedenen Exzellenzbereiche zusammenzuführen, wobei wir einsehen, dass Universitäten derzeit Institutionen sind, die als soziale Katalysatoren dienen können.

Die unruhige Zeit, die die Welt durchmacht, ist von den durch Pandemien, Krieg, wirtschaftlichen und sozialen Druck verursachten Schwierigkeiten geprägt und muss uns jetzt mehr denn je dazu bringen, die Rolle zu übernehmen, welche die Grundväter für uns bestimmt haben: Wissen und Kultur zu fördern, ohne die soziale Rolle zu vergessen, welche die Universitäten in den Gemeinschaften, denen sie angehören, übernehmen müssen. Die Universitäten sind keine Elfenbeintürme mehr! Sie sind wichtige Akteure der modernen Welt und haben die Pflicht, das nachhaltige Wachstum der Regionen und Länder, aus denen sie stammen, zu unterstützen.

Heute haben wir die besondere Ehre, Herrn Emil Brix, eine wichtige Persönlichkeit der internationalen Diplomatie und einen sorgfältigen und rigorosen Historiker, der sein Wissen in den Dienst seines Landes gestellt hat, in der akademischen Gemeinschaft der West-Universität Temeswar, willkommen zu heißen.

Dr. Emil Brix bekleidet den Rang eines Botschafters. Er leitete die österreichischen Auslandsvertretungen in London und Moskau, zeigte viel Leidenschaft für Studien, die sich der Verständigung Mitteleuropas widmeten, und förderte zahlreiche großzügige kulturelle Initiativen

vor allem in Polen, aber auch in anderen mitteleuropäischen Ländern, darunter auch in Rumänien. Seit 2017 leitet er die Diplomatische Akademie in Wien, eine Institution, die im Laufe der Jahre zahlreiche Generationen von Diplomaten ausgebildet hat, darunter erfolgreiche rumänische Diplomaten in ihren zugewiesenen Missionen. Sehr viele rumänische Diplomaten absolvierten die Diplomatische Akademie Wien oder studieren derzeit dort und haben Zugang zu einer hochwertigen Ausbildung, denn diese Institution und ihre Leitung fördern den freien und verfeinerten Geist.

Als Diplomat zeigte Botschafter Emil Brix, dass gute Geschichtskenntnisse ein unvergleichlicher Vorteil sind sowie dass die Geschichte durch die Augen des Diplomaten oft näher am Wesentlichen ist. Ich bin davon überzeugt, dass all die Erfahrungen seiner Exzellenz und das langjährige Studium der Geschichte dieses Teils der Welt eine wesentliche Ressource für zukünftige Diplomaten darstellen und können ein Anstoß sein, neue Schicksale zu gestalten, wer weiß, auch unter den heutigen Studenten der West-Universität Temeswar.

Die Tatsache, dass die West-Universität Temeswar, Herrn Emil Brix den Titel *Doctor Honoris Causa* verleiht, bedeutet nicht nur eine Anerkennung, dass Botschafter Brix ein moralischer Anhaltspunkt ist, sondern stellt auch einen Moment der Übernahme einer notwendigen (auto)reflexiven Kultur durch unsere Universität dar, eine Kultur, die vor aktuellen Dilemmata nicht zurückschreckt und den kritischen Geist und die Notwendigkeit moralischer Reflexion voraussetzt.

Sehr geehrter Herr Emil Brix,

Es ist mir eine Ehre, Ihnen mitteilen zu können, dass Sie ab heute, dem 8. November 2022, zu den Trägern der Ehrendoktorwürde der West-Universität Temeswar gehören und daher Teil der akademischen Gemeinschaft aus Timișoara werden.

Erlauben Sie mir, die Verdienste Ihrer Exzellenz zum Ausdruck zu bringen und Ihnen zu wünschen, dass Sie Ihre leidenschaftliche Tätigkeit mit der gleichen Hingabe, in voller Gesundheit und mit der gleichen Freude an der Suche nach dem Wesentlichen fortsetzen.

Professor Marilen-Gabriel Pirtea, PhD

Rektor der West-Universität Temeswar

LAUDATIO
în onoarea
Excelenței Sale, Domnului Ambasador
Dr. Emil BRIX
cu ocazia acordării titlului de
DOCTOR HONORIS CAUSA BENEFICIORUM PUBLICORUM

Excelența Voastră, domnule dr. Emil Brix
Stimate domnule Rector al Universității de Vest din Timișoara, Prof. univ. dr.
Marilen Pirtea
Onorați membri ai Senatului universitar,
Distinși oaspeți,
Dragi colegi și studenți,
Doamnelor și domnilor,

Comunitatea academică a Universității de Vest din Timișoara s-a întrunit astăzi pentru a elogia o personalitate marcantă a diplomației austriece și europene, ambasadorul dr. Emil Brix, directorul Diplomatische Akademie zu Wien.

Dr. Emil Brix este un fin diplomat de carieră ce a studiat istoria și filologie engleză la Universitatea din Viena, iar desăvârșirea academică a culminat cu susținerea tezei de doctorat în domeniul istoriei în 1979. Diplomatul de carieră trebuie să fie un fin cunoscător al istoriei și iată că, în cazul domnului ambasador Emil Brix, suntem în prezența unei îngemănări aproape perfecte între studiu și carieră.

Cariera de diplomat și-a început-o la sfârșitul anilor 80, după ce a acumulat experiență politică în diferite structuri guvernamentale și parlamentare, fiind numit, spre pildă, atașatul cultural al Ambasadei Austriei la Varșovia. Începutul anilor 90 au marcat schimbări de paradigmă în Europa Centrală și de Est, relațiile diplomatice au cunoscut transformări de abordare, iar elementul cultural a fost un liant pentru apropierea dintre statele occidentale și cele ce tocmai ieșiseră de sub conul de influență sovietică. Dr. Emil Brix a fost unul dintre acei diplomați care au contribuit la

democratizarea statelor din Europa Centrală și asta pentru că este și un fin cunoscător al spațiului acesteia.

Dr. Emil Brix este prototipul intelectualului european, acel intelectual ce își definește de la începutul carierei un proiect ce urmează a fi dezvoltat în anii maturității. Brix a fost un vizionar și a ales ca și concept ce avea să-l aprofundeze de-a lungul traiectului profesional: *Mitteleuropa*, un concept, pe cât de drag intelectualilor europeni, pe atât de greu de definit și plasat paradigmatic. Despre *Mitteleuropa* au scris literații, juriștii sau politologii, evident că este și materia de studiu a specialiștilor în antropologie. *Mitteleuropa* există și este un spațiu efervescent, poate din această cauză domnul ambasador dr. Emil Brix consideră că soarta bătrânului continent se va decide aici.

Brix este și un autor de succes, alături de dr. Erhard Busek a conceput o carte de referință pentru spațiul european: **„Mitteleuropa” revisited: Warum Europas Zukunft in Mitteleuropa entschieden wird**, o carte ce, iată, a fost tradusă în limba română și care va fi lansată de Editura Universității de Vest din Timișoara. Cartea este un autentic document programatic, cei doi autori l-au construit în jurul conceptului de **Mitteleuropa** și și-au dedicat o bună parte din activitatea profesională în desăvârșirea acestuia. Amintesc faptul că Busek a fost unul dintre cei mai înfocați susținători ai României în procesul de aderare la Uniunea Europeană, iar Brix a construit o autentică rețea de comunicare culturală în statele candidate, astfel fiind posibilă o armonioasă integrare a noilor state în spațiul bătrânului continent.

Cartea **„Mitteleuropa” revisited: De ce viitorul Europei se va decide în Europa Centrală** este un instrument extrem de important pentru specialiștii relațiilor internaționale, pentru diplomați, sociologi și pentru orice om de cultură, căci evoluțiile construcției europene nu au cum să nu ia în calcul traiectul politico-economic al statelor din Europa Centrală, asta pentru că aceste state au adus un suflu nou vechiului continent, dar și probleme identitare care pot influența pe viitor Uniunea Europeană. Amintim aici cazul Ungariei și nu numai, identitățile central-europene sunt mai discutabile decât oricând și trebuie să avem în vedere și istoria monarhiei dunărene pentru a nu se repeta anumite greșeli din trecut.

În altă ordine de idei, cartea ce este lansată astăzi poate oferi un răspuns la apropierea inflamată a spațiului respectiv de Rusia și, între timp, declanșarea agresiunii ruse împotriva Ucrainei refac acuitatea crizelor clasice central-europene, Primul și al Doilea Război Mondial, dar și războaiele de secesiune din fosta Iugoslavie. În viziunea celor doi autori austrieci, integrarea Ucrainei, a Moldovei și a Georgiei în Uniunea Europeană, actualizată dramatic după 24 februarie 2022, nu mai este doar o nouă temă a UE, ci, în primul rând, o premisă a stabilității democrate și a menținerii păcii pe continentul european.

Revenind la cariera de diplomat a domnului ambasador dr. Emil Brix, ea este una fascinantă: se specializează la începutul acesteia în diplomația culturală, pentru ca la apogeu să conducă două misiuni foarte grele pentru orice diplomat – misiunile diplomatice la Londra și, respectiv, Moscova. Talentul, informațiile din cadrul studiului istoriei, rafinamentul dobândit de-a lungul carierei în diversele instituții unde a servit interesele Austriei l-au propulsat începând cu 2017 la conducerea Diplomatishe Akademie zu Wien, una dintre cele mai renumite școli diplomatice de pe glob.

Diplomația este o artă, iar la Viena, de sute de ani, acest meșteșug este studiat și transmis generațiilor viitoare, iar prin personalitatea sa, ambasadorul Emil Brix a dat un suflu nou acestei instituții de tradiție. Cursurile sunt deschise unui public mai larg, sunt organizate evenimente care adună public interesat de domeniul relațiilor internaționale, iar acest spațiu academic din Viena pulsează la un ritm extraordinar. Evenimentele organizate sunt de o înaltă ținută și este de subliniat faptul că această școală diplomatică este o adevărată scena deschisă tinerilor diplomați din lume care au șansa de a intra în dialog cu experți de renume internațional, cu ambasadori sau diplomați de rang înalt. Academia Diplomatică de la Viena este un pilon important în formarea diplomaților din lumea întreagă, astfel activitatea domnului ambasador dr. Emil Brix este de salutat și, în aceste vremuri tulburi, trebuie să avem siguranța că există medii universitare care formează tinerii diplomați, pentru că istoria ne arată că rezolvarea conflictelor se datorează intervenției celor ce practică arta diplomației. Este necesar să ne asigurăm că diplomații sunt bine instruiți, că se bucură de o vastă cultură, căci pacea și menținerea acesteia în lume este o sarcină ce și-o asumă din momentul în care încep să-și exercite mandatul. Școala vieneză de diplomație are o tradiție de sute de ani și a format mii de diplomați din toate colțurile lumii, dar, în prezent, această instituție ce ființează de la 1754 formează și lideri.

Leadership-ul este conceptul atât de folosit în ultimii ani, dar vag definit, cel puțin în mediile non-universitare, cu toate acestea, definiția este una foarte la îndemână. *Leadership* înseamnă conducere, Academia Diplomatică de la Viena le transmite cursanților însă mai mult decât atât. La Viena se exersează capacitatea și abilitatea de a conduce prin folosirea diverselor studii de caz, tinerii care vor forma în viitor leadershipul unui stat sau al unei companii au posibilitatea de a testa diverse modalități și scenarii prin care pot să ducă la bun sfârșit o anumită situație. Dar leadership nu este un concept care gravitează în jurul termenului de conducere sau putere. Leadership-ul înseamnă viziune, entuziasm, pasiune, energie, consecvență, sacrificiu, instruire permanentă, obsesie pentru performanță. Toate acestea sunt insuflate celor care urmează diferitele programe de instruire ale Academiei Diplomatice din Viena.

Nu putem să nu potențăm în acest discurs un element mai puțin știut, dar extrem de important pentru noi ca și instituție de învățământ superior și cercetare. Ambasadorul dr. Emil Brix susține cercetarea, ocupând în organismele de profil din Austria diferite poziții de conducere, ceea ce denotă deschiderea acestei personalități spre știință și cunoaștere, mai mult, el fiind un constant susținător al tinerilor cercetători din Europa. A reușit să impună politici de finanțare care să încurajeze formarea echipelor de cercetători din spațiul european, fiind astfel potențată colaborarea dintre specialiștii din diferitele centre de cercetare la nivel european.

Doamnelor și Domnilor,

Este o deosebită onoare pentru noi să urăm un bun venit în comunitatea noastră Excelenței Sale, Doctor Honoris Causa Beneficiorum Publicorum, ambasador dr. Emil Brix!

COMISIA DE EVALUARE ȘI DE ELABORARE A LAUDATIO

Președinte:

Prof. univ. dr. Marilen Gabriel PIRTEA, *Rectorul Universității de Vest din Timișoara*

Membri:

Prof. univ. dr. Anton TRĂILESCU, *Președintele Senatului Universității de Vest din Timișoara*

Prof. univ. dr. Silviu ROGOBETE, *Universitatea de Vest din Timișoara*

Prof. univ. dr. Vasile DOCEA, *Director General al Bibliotecii Centrale Universitare „Eugen Todoran” din Timișoara*

Lector univ. dr. Alexandru JĂDĂNEANȚ, *Decanul Facultății de Științe Politice, Filosofie și Științe ale Comunicării din Universitatea de Vest din Timișoara*

Excelența Sa Ambasador Emil HUREZEANU, *Ambasada României la Viena*

Prof. univ. dr. Rudolf GRÄF, *Directorul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu*

Andrei NOVAC, *Secretar de Stat în Ministerul Afacerilor Externe*

LAUDATIO
zu Ehren
Seiner Exzellenz, des Botschafters **Dr. Emil BRIX**
anlässlich der Verleihung der Ehrendoktorwürde

Eure Exzellenz, Herr Dr. Emil Brix

Sehr geehrter Herr Rektor der West-Universität Temeswar, Univ.-Prof. Dr. Marilen Pirtea

Verehrte Mitglieder des Senats der West-Universität,

Sehr geehrte Gäste,

Liebe Kolleginnen und Kollegen,

Liebe Studierende,

Meine Damen und Herren,

Die akademische Gemeinschaft der West-Universität Temeswar trifft sich heute, um eine herausragende Persönlichkeit der österreichischen und europäischen Diplomatie, Botschafter Dr. Emil Brix, Direktor der Diplomatischen Akademie Wien, zu würdigen.

Dr. Emil Brix ist ein ausgezeichnete Berufsdiplomat, der Geschichte und Anglistik an der Universität Wien studierte. Seine wissenschaftliche Exzellenz gipfelte in der Verteidigung seiner Doktorarbeit auf dem Gebiet der Geschichte im Jahr 1979. Der Berufsdiplomat muss ein feiner Kenner der Geschichte sein und im Falle des Botschafters Emil Brix handelt es sich um eine nahezu perfekte Vereinbarkeit zwischen Studium und Beruf.

Seine Laufbahn als Diplomat begann er Ende der 1980er Jahre, nachdem er politische Erfahrungen in verschiedenen Regierungs- und Parlamentsstrukturen gesammelt hatte, unter anderem wurde er zum Kulturattaché der österreichischen Botschaft in Warschau ernannt. Der Beginn der 1990er Jahre markierte einen Paradigmenwechsel in Mittel- und Osteuropa, die diplomatischen Beziehungen erfuhren einen Wandel in der Herangehensweise und das kulturelle Element war ein Bindeglied für die Annäherung zwischen den westlichen Staaten und denjenigen, die sich dem sowjetischen Einfluss gerade entwandten.

Dr. Emil Brix war einer jener Diplomaten, die zur Demokratisierung der Staaten Mitteleuropas beigetragen haben, und das vor allem, weil er auch ein guter Kenner dieses Raumes ist.

Dr. Emil Brix ist der Prototyp des europäischen Intellektuellen, jenes Intellektuellen, der von Beginn seiner Karriere an, ein Projekt entwirft, das in seinen reifen Jahren entwickelt werden soll. Brix war ein Visionär und wählte ein Konzept, das er im Laufe seiner beruflichen Laufbahn vertiefen sollte: Mitteleuropa, ein Konzept, das den europäischen Intellektuellen sehr am Herzen liegt. Dennoch ist es schwierig, dieses Konzept paradigmatisch zu definieren und zu verorten. Schriftsteller, Juristen oder Politologen haben über Mitteleuropa geschrieben und offensichtlich ist dies auch ein Forschungsgegenstand der Anthropologen. Mitteleuropa existiert und es ist ein brodelnder Raum, vielleicht deshalb glaubt Herr Botschafter Dr. Emil Brix, dass hier die Geschicke des alten Kontinents entschieden werden.

Brix ist auch ein erfolgreicher Autor. Zusammen mit Dr. Erhard Busek verfasste er ein Nachschlagewerk für den europäischen Raum: *„Mitteleuropa“ revisited: Warum Europas Zukunft in Mitteleuropa entschieden wird*, ein Buch, das ins Rumänische übersetzt wurde und vom Verlag der West-Universität Temeswar herausgegeben wird. Das Buch ist ein echtes programmatisches Dokument. Die beiden Autoren haben es auf den Begriff **Mitteleuropa** aufgebaut. Sie haben einen guten Teil ihrer beruflichen Tätigkeit der Vollendung dieses Konzeptes gewidmet. Ich erinnere Sie daran, dass Busek einer der leidenschaftlichsten Befürworter Rumäniens im Prozess des Beitritts zur Europäischen Union war und dass Brix ein authentisches Netzwerk der kulturellen Kommunikation in den Beitrittsländern aufgebaut hat, wodurch eine harmonische Integration der neuen Staaten in den Raum des alten Kontinents ermöglicht wurde.

Das Buch *„Mitteleuropa“ revisited: Warum die Zukunft Europas in Mitteleuropa entschieden wird* ist ein äußerst wichtiges Nachschlagewerk für Spezialisten der internationalen Beziehungen, für Diplomaten, Soziologen und für jeden Kulturmenschen, weil der europäische Aufbau die politisch-ökonomische Entwicklung der mitteleuropäischen Staaten berücksichtigen muss. Diese Länder haben zwar dem alten Kontinent einen neuen Atem gegeben, aber sie haben auch Identitätsfragen zur Sprache gebracht, die die Europäische Union in Zukunft beeinflussen können. Wir erwähnen in diesem Zusammenhang den Fall Ungarn und nicht nur. Mitteleuropäische Identitäten sind umstrittener denn je und wir müssen auch die Geschichte der Donaumonarchie berücksichtigen, um bestimmte Fehler der Vergangenheit nicht zu wiederholen.

Darüber hinaus kann das heute veröffentlichte Buch eine Antwort auf die gespannte Nähe dieses Raums zu Russland geben. Die Auslösung der russischen Aggression gegen die Ukraine erinnert an die Schärfe der klassischen mitteleuropäischen Krisen des Ersten und des Zweiten Weltkriegs, aber auch an die Sezessionskriege im ehemaligen Jugoslawien. Die nach dem 24. Februar 2022 dramatisch aktuell gewordene Integration der Ukraine, der Republik Moldau und Georgiens in die Europäische Union ist aus Sicht der beiden österreichischen Autoren nicht nur ein neues Thema

der EU, sondern stellt vor allem eine Prämisse der demokratischen Stabilität und der Friedenserhaltung auf dem europäischen Kontinent dar.

Wenn wir auf die diplomatische Laufbahn von Herrn Botschafter Dr. Emil Brix zurückkommen, können wir feststellen, dass diese faszinierend ist. Am Anfang spezialisierte er sich auf Kulturdiplomatie, sodass er auf dem Höhepunkt seiner Karriere, zwei sehr schwierige Missionen für jeden Diplomaten leitete – die diplomatischen Vertretungen in London und Moskau. Das Talent, die Erkenntnisse aus dem Studium der Geschichte, die während seiner Karriere in den verschiedenen Institutionen, in denen er Österreichs Interessen diente, erworbene Verfeinerung treiben ihn 2017 an die Spitze der Diplomatischen Akademie Wien, einer der berühmtesten Diplomatenschulen der Welt.

Die Diplomatie ist eine Kunst und in Wien wird dieses Handwerk seit Jahrhunderten studiert und an zukünftige Generationen weitergegeben. Durch seine Persönlichkeit hat Botschafter Emil Brix dieser traditionsreichen Institution ein neues Leben eingehaucht. Die Kurse stehen einem breiteren Publikum offen, es werden Veranstaltungen organisiert, welche die am Bereich der internationalen Beziehungen interessierte Öffentlichkeit zusammenbringen, und diese akademische Institution in Wien pulsiert in einem außergewöhnlichen Rhythmus. Die organisierten Veranstaltungen sind von hohem Niveau und es sollte betont werden, dass diese Diplomatenschule eine echte Bühne ist, die jungen Diplomaten der Welt offensteht. Sie haben die Chance, in einen Dialog mit international renommierten Experten, Botschaftern oder hochrangigen Diplomaten zu treten. Die Wiener Diplomatische Akademie ist eine wichtige Säule in der Ausbildung von Diplomaten aus aller Welt, daher ist die Tätigkeit von Herrn Botschafter Dr. Emil Brix zu begrüßen. In diesen unruhigen Zeiten müssen wir sicher sein, dass es universitäre Umfelder gibt, die junge Diplomaten ausbilden, denn die Geschichte zeigt uns, dass die Konfliktlösung dem Eingreifen derjenigen zu verdanken ist, die die Kunst der Diplomatie praktizieren. Es muss sichergestellt werden, dass Diplomaten gut ausgebildet sind und eine umfassende Kultur haben, weil Frieden und seine Bewahrung in der Welt, eine Aufgabe ist, die diese vom Beginn ihres Mandats an übernehmen und ausüben müssen. Die Wiener Diplomatenschule hat eine jahrhundertealte Tradition und hat Tausende von Diplomaten aus aller Welt ausgebildet, aber heute bildet diese seit 1754 bestehende Institution auch Führungskräfte aus.

Das Leadership ist ein Konzept, das in den letzten Jahren stark verwendet wurde, aber zumindest im nichtakademischen Umfeld unklar definiert ist. Die Definition ist jedoch sehr griffbereit. Leadership bedeutet Leitung, aber die Diplomatische Akademie Wien vermittelt ihren Studierenden mehr als das. Anhand verschiedener Fallbeispiele werden die Fähigkeit und Fertigkeit zu führen geübt. Die jungen Menschen, die in Zukunft zur Leitung eines Staates oder eines Unternehmens gehören werden, haben die Möglichkeit, verschiedene Wege und Szenarien zu testen, mit Hilfe deren diese eine bestimmte Situation zu einem erfolgreichen Abschluss bringen können. Leadership ist aber kein Konzept, das sich um den Begriff *Leitung* oder *Macht* dreht.

Leadership bedeutet Vision, Enthusiasmus, Leidenschaft, Energie, Beständigkeit, Opferbereitschaft, ständiges Training, Leistungsbesessenheit. All dies wird denjenigen vermittelt, die die verschiedenen Ausbildungsprogramme der Diplomatischen Akademie in Wien absolvieren.

Wir müssen in diesem Zusammenhang ein weniger bekanntes Element hervorheben, das für uns als Hochschul- und Forschungseinrichtung äußerst wichtig ist. Botschafter Dr. Emil Brix unterstützt die Forschung und bekleidet verschiedene Positionen in österreichischen Gremien, was die Offenheit dieser Persönlichkeit für Wissenschaft und Wissen ausdrückt. Außerdem ist er ein ständiger Förderer des wissenschaftlichen Nachwuchses in Europa. Es gelang ihm, eine Finanzierungspolitik durchzusetzen, welche die Bildung von Forschungsteams aus dem europäischen Raum fördert und so der Zusammenarbeit zwischen Spezialisten aus verschiedenen Forschungszentren auf europäischer Ebene entgegenkommt.

Meine Damen und Herren,
es ist uns eine große Ehre, Seine Exzellenz, Doctor Honoris Causa Beneficiorum Publicorum, Botschafter Dr. Emil Brix, in unserer Gemeinschaft begrüßen zu dürfen!

Prelegerea Excelenței Sale,
Domnul Ambasador Dr. Emil BRIX
cu ocazia acordării titlului de
DOCTOR HONORIS CAUSA BENEFICIORUM PUBLICORUM

PLEDOARIE PENTRU UN UMANISM EUROPEAN ÎN SECOLUL XXI

24 februarie 2022 a anunțat odată cu războiul rus de agresiune din Ucraina un „moment de cotitură în istorie”, conform cuvintelor cancelarului german Olaf Scholz. Dar reflecția asupra Europei ca un continent care în secolul XXI ar trebui să învețe „limbajul puterii”¹ pentru a fi rezilient din punct de vedere militar și competitiv la nivel mondial, nu determină inevitabil o renaștere a ideilor umanismului în prezentul european. Comisia Europeană a președintei Ursula von der Leyen ar dori ca Uniunea Europeană să devină o superputere comercială și „o putere mondială”². Dar cum rămâne astăzi în Europa cu tradițiile umaniste? Ce este încă „actual” și potrivit ca fundament pentru o contribuție europeană la provocările globale?

Presupunerea actuală că, tocmai acolo unde umanismul a avut cel mai mare succes din punct de vedere istoric, adică în democrațiile occidentale extrem de dezvoltate, omul și-a atins de unul singur limitele controlului și chiar le-a depășit cu mult timp în urmă, în mod decadent în viziunea despre lume a președintelui rus Vladimir Putin, cu dezbaterile privind genul și secularizarea excesivă, nu este o acuzație neînsemnată. Ea se îndreaptă direct împotriva umanismului ca viziune asupra lumii, despre care se presupune că nu mai este suficient ca rațiune și orientare pentru o viață umană în societățile moderne, bazate pe economia de piață.

În pregătirea acestui eseu despre situația umanismului în secolul XXI, m-am gândit dacă ar trebui să încep prezentarea problemelor umanismului referindu-mă la Robert Musil, Václav Havel sau Peter Sloterdijk. M-am decis împotriva „Omului fără calitate” al lui Musil (deși Musil elaborează o formă timpurie, încă actuală, de critică modernistă a dezvoltării, conform căreia omul este doar un client, alegător, utilizator care vrea să supraviețuiască în desigurul accelerației). De asemenea, m-

¹ Josep Borrell la 7.10.2019 în fața Comisiei pentru afaceri externe a Parlamentului European: "Uniunea Europeană trebuie să învețe limbajul puterii". <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190926IPR62260/hearing-with-high-representative-vice-president-designate-josep-borrell> [accesat la 26.2.2021].

² Discurs în fața Parlamentului European 27.11.2019. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/president-elect-speech_de.pdf [accesat la 26.1.2021].

am decis împotriva cererii lui Havel pentru o „viață în adevăr” (conform căreia omul este în esență liber moral sau cel puțin poate „construi” binele în orice moment, ceea ce l-a determinat pe președintele ceh Václav Klaus, cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la Revoluția de catifea, să critice „havelismul” exagerat).

Cu câteva decenii în urmă, filozoful german Peter Sloterdijk a afirmat, într-o prelegere intitulată „Reguli pentru parcul uman”³, că umanismul a murit. A declanșat astfel o dezbatere aprinsă în țările vorbitoare de limbă germană cu privire la consecințele ingineriei genetice. Teza centrală a fost: oamenii au desfășurat dintotdeauna un proiect privind reproducerea și l-au camuflat sub paravanul umanității. Are dreptate cu acest diagnostic?

Pentru a răspunde la această întrebare, merită să ne amintim definiția „umanismului”, care a rămas fundamental neschimbată din secolul XIX: umanismul este o viziune asupra lumii care se bazează pe filozofia occidentală a antichității și se orientează spre interesele, valorile și demnitatea individului. Toleranța, non-violența și libertatea de conștiință sunt considerate principii umaniste importante ale coexistenței umane. Dar întrebările propriu-zise ale umanismului sunt mai cuprinzătoare: Ce este omul? Care este natura lui reală? Cât de capabil este el să învețe și ce înseamnă atunci când oamenii ar trebui să se trateze unii pe alții în mod uman?

Într-un sens mai restrâns, umanismul se referă la climatul intelectual progresiv al secolelor XV și XVI, care s-a îndepărtat de Evul Mediu și scolastică. Se face o distincție între Renaștere ca tranziție culturală și socială cuprinzătoare dintre Evul Mediu și timpurile moderne și Umanism ca mișcare educațională care îi stă la bază. Epoca Iluminismului a completat apoi acest lucru cu accent pe abilitățile raționale ale omului, care fac posibil progresul.

Sunt principiile centrale ale umanismului și iluminismului aplicabile secolului XXI și ce legătură au toate acestea cu criza identității europene? Convingerea că educația și noțiunile de progres contribuie la beneficiul umanității este în centrul oricărei debateri despre umanism. În secolul trecut, însă, aceste convingeri au dus în Europa și la catastrofele național-socialismului și comunismului. După prăbușirea ideologiilor totalitare la sfârșitul secolului XX, „sfârșitul istoriei” părea să fi venit pentru mulți, în sensul unei recunoașteri globale iminente că o ordine socială de succes nu poate fi construită decât pe principiile călăuzitoare ale umanismului. Aceasta a fost formulată ca victoria finală a liberalismului politic și economic.

Există astăzi dovezi ale unui eșec al umanismului în secolul XXI care diferă de ideile anterioare privind cauzele unui astfel de eșec?

³ Peter Sloterdijk, *Regeln für den Menschenpark: Ein Antwortschreiben zu Heideggers Brief über den Humanismus* (ediție tipărită Suhrkamp, Berlin 1999).

De fapt, pesimismul cultural a devenit în prezent în Europa un bun de consum solicitat în practic toate domeniile sociale și politice. Exemple în acest sens sunt titlurile cărților care încearcă să explice acest eșec în fața capitalismului și a globalizării. Gândiți-vă la „Câtă globalizare poate suporta omul?” (Rüdiger Safranski)⁴ sau „În apărarea cauzelor pierdute” de Slavoj Žižek⁵.

Emoția pe care pesimiștii culturali încearcă să o declanșeze se bazează pe o concepție greșită, dar nu este neglijabilă. Nici neurobiologii sau teoreticienii sistemelor, nici informaticienii nu vor să vadă oamenii înlăturați. În tradiția clasică a Iluminismului, ei sunt și mai preocupați de o înțelegerea lumii prin intermediul rațiunii, pentru a-i asigura omului un loc mai plăcut în societatea modernă. Cu toate acestea, modul în care urmează să fie evaluat acest loc, care eliberează și absolvă oamenii de așteptările, cerințele și exigențele pe care iluminismul și umanismul le-au atribuit cândva, este aprig disputat. Este vorba despre organizarea viitoare a societății.

Disputa devine mai clară în discuțiile despre forma și rolul „societății civile”. Dacă Niklas Luhmann descrie libertatea pe care societatea diferențiată funcțional o permite omului ca pe o „cerință de individualitate”, liberalismul reinterpretează această lacună în sistem ca „prestare privată” și „responsabilitate personală”, în timp ce Michel Foucault în „auto-conducere”, „auto-guvernarea” și „autogestionarea” recunoaște oportunitățile individului de a folosi anumite tehnici proprii pentru a avea grijă de sine mai mult decât de lume. În prezent, argumentul dacă ordinea societății va fi modelată mai mult de individ (liberalism) sau de comunități (comunitarism) pare decis în favoarea comunitariștilor.

Democrațiile dezvoltate din Europa de Vest au dat impresia în urmă cu câțiva ani că au cele mai bune structuri posibile pentru a rezolva toate problemele politice majore, sau cel puțin pentru a le discuta în instituțiile democratice și a garanta o perspectivă de soluții. Modelul occidental al democrațiilor de stat de drept putea să invoce superioritatea economică și după prăbușirea comunismului european putea proclama chiar sfârșitul istoriei. Primele simptome ale crizei au chemat la acțiune în special experții politici americani, care fie vor să reactiveze puterea comunităților civile (comunitarieni), fie cer cel puțin un nou standard de evaluare pentru societățile de succes (capital social). Procesele de globalizare reduc șansele de participare a grupurilor individuale și a grupurilor care sunt dezavantajate în procesele de piață. Pentru contextele sociale de sens și ordine, care nu se bazează în primul rând pe interesele pieței sau ale statului, conceptul de societate civilă a devenit un slogan politic în care se unesc trei perspective ale criticii sociale: critica ideologiei (împotriva capitalismului și globalizării), critica statului ca unitate de ordine dominantă și revendicarea de potențial de libertate individuală și luarea în considerare din punct de vedere politic a noilor mișcări sociale (schimbarea structurală a sferei publice).

⁴ Rüdiger Safranski, Cât de multă globalizare poate tolera omul? (München 2019).

⁵ Slavoj Žižek, Auf verlorenem Posten (ediția Suhrkamp, Berlin 2009).

Teoreticienii liberali precum John Rawls și Charles Taylor văd în această critică o problemă care poate fi rezolvată, în esență, prin discurs diferențiat. „Trebuie evitată asocierea dintre anumite principii politice pe care se întemeiază un stat și concepția etică mai profundă a vieții umane care justifică aceste principii”⁶. De fapt, democrațiile moderne orientate spre instituții și partide oferă din ce în ce mai puține oportunități complete de identificare. Societatea civilă devine expresia unei diferențieri mai puternice a intereselor și a construirii de comunități în cadrul statelor și la nivel european. Dar cine ar trebui să decidă la ce nivel ar trebui reglementate afacerile publice și cât de mult ar trebui reglementate?

Cererea de subsidiaritate sună rezonabil. Problemele ar trebui rezolvate acolo unde locuiesc cei afectați. Acest lucru este eficient, adecvat problemei și asigură consimțământul oamenilor. Dar întrebarea cheie este: cine este afectat? Dacă globalizarea înseamnă ceva, înseamnă atât de mult încât tot mai mulți oameni se simt direct afectați de tot mai multe decizii. Acest lucru creează teama de globalizare, în care devine vizibilă o dilemă între problemele care devin globale și nostalgia după local. Există o disponibilitate de a interveni în chestiunile proprii și un sentiment din ce în ce mai mare de neputință față de oportunitățile reale de a face acest lucru. Există o disponibilitate politică din ce în ce mai mare la nivel mondial pentru un „dialog al culturilor” și, în același timp, un sentiment din ce în ce mai mare de neputință față de consecințele migrației.

Ca reacție la procesele de globalizare, componentele centrale ale ideii de progres, chiar ale modernității, au fost puse sub semnul întrebării până în prezent. Societățile moderne urmăresc sintetizarea cât mai rapidă și mai amplă posibil a standardelor comune (uniformizarea și diferențierea clară apar ca două fețe ale aceleiași monede): abaterile și, prin urmare, elementul străin sunt cel mult tolerate, ele sunt percepute ca antichitate sau provincialism. Critica la adresa obiectivului de accelerare a dezvoltării sociale este exprimată astăzi din ce în ce mai mult sub formă de apel la „lauda încetinirii” și la o mai mare atenție acordată diferitelor contexte culturale. În spatele acestei idei se află, pe de o parte, ideea, nu atât de nouă, că nu tot ceea ce pentru oameni este „realizabil” ar trebui făcut imediat, deoarece omul a învățat prea repede cum își poate distruge resursele și pe sine însuși, iar pe de altă parte pe ideea că, în vremuri de globalizare, umanismul se află pe bună dreptate într-o dilemă între drepturile individuale înțelese universal și varietatea formațiunilor comunitare istorice și formative actuale.

Cu toate acestea, nu există o alternativă rezonabilă la principiile și preocupările umanismului. Discuțiile despre un proiect comun Europa oferă un bun exemplu în acest sens.

Recontextualizarea clar recognoscibilă a culturii în Europa după 1989 (de exemplu, politica identității etnice ca factor de consolidare a identității în construirea comunității și solidaritate, integrarea imigranților ca sarcină culturală, critica secularizării, revenirea istoriei și a geografiei

⁶ Charles Taylor, Religie, identitate și integrare europeană. În: Transit. Europäische Revue 26 (Frankfurt am Main 2003) 181.

ca argument în discursul politic, campaniile anti-globalizare, recursul la societatea civilă, mișcarea „Vineri pentru viitor”, reacțiile statelor naționale la pandemia de Covid 19) poate avea implicații politice pe termen lung pentru Europa, deoarece susține o pluralizare a discursurilor și, astfel, formele și calitatea comunicării dintre spații și amintirile și identitățile pe care acestea le conțin, o fac din nou o întrebare socio-politică crucială. Acest lucru face ca problema ideilor unificatoare în cultura europeană să fie o problemă crucială pentru un viitor european comun.

Pe fundalul istoriei europene a secolului XX, pericolele trebuie identificate clar. Dacă Europa se legitimează doar prin succesul său economic și statutul de „jucător economic global”, atunci aceasta înseamnă inevitabil că nucleul tradițional al ideii europene și anume, în primul rând, a nu uni diversitatea culturală, ci a o aprecia ca pe un impuls creativ constant și, în al doilea rând, a continua dezvoltarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului într-un proces de negociere pe care îl numim statul de drept, este văzut ca un dezavantaj competitiv care trebuie depășit. Consider că ambele părți ale acestei idei sunt indispensabile și reprezintă posibila contribuție esențială a umanismului la secolul XXI. Probabil că la aceste două idei se face referire atunci când se solicită ca Europa să-și afirme „puterea soft” la nivel internațional.

Permiteți-mi să mai fac o referire la Europa: nu cred – spre deosebire de Sloterdijk – că a pune omul în centrul tuturor reflecțiilor, a crede că educația schimbă comportamentul și a cere omului să acționeze, este un proiect de reproducere camuflat de umanitate. În Europa, oamenii au dovedit în anul magic 1989 că o revoluție poate fi făcută într-un mod pașnic, în beneficiul tuturor oamenilor.

Timișoara, 8 Noiembrie 2022

Festrede von Botschafter **Dr. Emil Brix** zur Verleihung der Ehrendoktorwürde an der West – Universität Temeswar

PLÄDOYER FÜR EINEN EUROPÄISCHEN HUMANISMUS IM 21. JAHRHUNDERT

Der 24. Februar 2022 hat mit dem russischen Angriffskrieg auf die Ukraine in den Worten des deutschen Bundeskanzlers Olaf Scholz eine „Zeitenwende“ eingeläutet. Aber das Nachdenken über Europa als Kontinent, der im 21. Jahrhundert die „Sprache der Macht“⁷ lernen sollte, um militärisch resilient und global wettbewerbsfähig zu sein, führt nicht unweigerlich zu einer Wiederbelebung der Ideen des Humanismus in der europäischen Gegenwart. Die EU-Kommission der Präsidentin Ursula von der Leyen möchte die Europäische Union als Supermacht des Handels etablieren und „weltmachtfähig“⁸ machen. Wie steht es aber heute in Europa um humanistische Traditionen? Was ist davon noch „zeitgemäß“ und als Grundlage für einen europäischen Beitrag zu globalen Herausforderungen geeignet?

Die aktuelle Vermutung, dass der Mensch gerade dort, wo der Humanismus historisch am erfolgreichsten ist, also in den hochentwickelten westlichen Demokratien, selbstverschuldet zu den Grenzen menschlicher Verfügungsmacht gelangt ist und diese in der Weltanschauung des russischen Präsidenten Vladimir Putin mit Genderdebatten und ungezügelter Säkularisierung sogar längst dekadent überschritten hat, ist kein geringer Vorwurf. Er richtet sich direkt gegen den Humanismus als Weltanschauung, dem unterstellt wird, dass er als Sinnbegründung und Anleitung für ein humanes Leben in modernen marktwirtschaftlich organisierten Gesellschaften nicht mehr ausreicht.

In der Vorbereitung dieses Versuches über die Lage des Humanismus im 21. Jahrhundert habe ich überlegt, ob ich die Darstellung der Probleme des Humanismus mit einem Hinweis auf Robert Musil, Václav Havel oder Peter Sloterdijk beginnen soll. Ich habe mich gegen Musils „Mann ohne Eigenschaften“ entschieden (obwohl Musil eine weiterhin aktuelle frühe Form der Modernekritik gegenüber der Entwicklung formuliert, dass der Mensch nur mehr Kunde, Wähler, User ist, der im Dickicht der Beschleunigung überleben möchte). Ich habe mich auch gegen Havels Forderung nach einem „Leben in der Wahrheit“ entschieden (wonach der Mensch im Wesentlichen moralisch frei ist oder er sich zumindest das Gute jederzeit „konstruieren“ kann, was den tschechischen

⁷Josep Borrell am 7.10.2019 vor dem Außenpolitischen Ausschuss des Europäischen Parlaments: „*The European Union has to learn the language of power*“. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190926IPR62260/hearing-with-high-representative-vice-president-designate-josep-borrell> [abgerufen am 26.2.2021].

⁸ Rede vor dem Europäischen Parlament am 27.11.2019. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/president-elect-speech_de.pdf [abgerufen am 26.1.2021].

Staatspräsidenten Václav Klaus anlässlich der 20-Jahrfeiern der samtenen Revolution zur Kritik an einem grassierenden „Havelismus“ geführt hat).

Vor einigen Jahrzehnten hat der deutsche Philosoph Peter Sloterdijk in einem Vortrag mit dem Titel „Regeln für den Menschenpark“⁹ die Behauptung aufgestellt, der Humanismus sei tot. Er hat damit im deutschsprachigen Raum eine heftige Diskussion über die Konsequenzen der Gentechnologie ausgelöst. Die zentrale These lautete: die Menschen haben schon immer ein Zuchtungsprojekt betrieben und es unter dem Deckmantel der Humanität verborgen. Hat er mit dieser Diagnose recht?

Für eine Beantwortung dieser Frage lohnt es sich, zunächst an die seit dem 19. Jahrhundert grundsätzlich unveränderte Definition des „Humanismus“ zu erinnern: Humanismus ist eine Weltanschauung, die auf der abendländischen Philosophie der Antike beruht und sich an den Interessen, den Werten und der Würde des einzelnen Menschen orientiert. Toleranz, Gewaltfreiheit und Gewissensfreiheit gelten als wichtige humanistische Prinzipien menschlichen Zusammenlebens. Die eigentlichen Fragen des Humanismus sind aber umfassender: Was ist der Mensch? Was ist sein wahres Wesen? Wie lernfähig ist er und was bedeutet es, wenn Menschen human miteinander umgehen sollen?

Im engeren Sinne wird als Humanismus das fortschrittliche, sich vom Mittelalter und der Scholastik abwendende geistige Klima des 15. und 16. Jahrhunderts bezeichnet. Man unterscheidet dabei zwischen der Renaissance als dem umfassenden kulturellen und sozialen Wandel zwischen Mittelalter und Neuzeit, und dem Humanismus als der Bildungsbewegung, die ihm zugrunde liegt. Das Zeitalter der Aufklärung ergänzte dies dann um die Konzentration auf die rationalen Fähigkeiten des Menschen, die Fortschritt ermöglichen.

Sind die zentralen Prinzipien von Humanismus und Aufklärung auf das 21. Jahrhundert anwendbar und was hat dies alles mit der Krise der europäischen Identität zu tun? Die Überzeugung, dass Bildung und Fortschrittsvorstellungen zum Nutzen der Menschheit beitragen, ist der Kern jeder Humanismusdebatte. Im letzten Jahrhundert führten in Europa diese Überzeugungen aber auch zu den Katastrophen des Nationalsozialismus und des Kommunismus. Nach dem Zusammenbruch totalitärer Ideologien am Ende des 20. Jahrhunderts schien dennoch für viele das „Ende der Geschichte“ im Sinne einer nun bevorstehenden globalen Anerkennung, dass eine erfolgreiche Gesellschaftsordnung nur mehr auf den Leitgedanken des Humanismus aufbauen kann, gekommen. Dies wurde als endgültiger Sieg des politischen und wirtschaftlichen Liberalismus formuliert.

⁹ Peter Sloterdijk, Regeln für den Menschenpark: Ein Antwortschreiben zu Heideggers Brief über den Humanismus (Sonderdruck edition Suhrkamp, Berlin 1999).

Gibt es heute Hinweise auf ein Scheitern des Humanismus im 21. Jahrhundert, das sich von früheren Vorstellungen über die Gründe eines solchen Scheiterns unterscheidet?

Tatsächlich ist Kulturpessimismus derzeit in Europa in praktisch in allen gesellschaftlichen und politischen Feldern zu einem nachgefragten Konsumgut geworden. Beispiele dafür geben schon die Titel von Büchern, die Erklärungsversuche für dieses Scheitern im Angesicht von Kapitalismus und Globalisierung darstellen. Denken sie an „Wie viel Globalisierung verträgt der Mensch?“ (Rüdiger Safranski¹⁰) oder an „Auf verlorenem Posten“ („In Defence of Lost Causes“) von Slavoj Zizek¹¹.

Die Aufregung, die Kulturpessimisten auszulösen versuchen, beruht zwar auf einem Missverständnis, sie ist aber nicht unerheblich. Weder Neurobiologen oder Systemtheoretiker noch Computerwissenschaftler wollen den Menschen abgeschafft wissen. Ihnen geht es in klassischer Aufklärungstradition weiterhin eher um eine rationale Durchdringung der Welt, um dem Menschen einen angenehmeren Ort in der modernen Gesellschaft zu sichern. Wie jedoch dieser Platz, der den Menschen von Erwartungen, Forderungen und Zumutungen entlastet und freispricht, die ihm Aufklärung und Humanismus einst zugewiesen haben, zu bewerten ist, ist allerdings heftig umstritten. Es geht dabei um die künftige Organisation von Gesellschaft.

Der Streit verdeutlicht sich an den Diskussionen um Gestalt und Aufgabe der „Zivilgesellschaft“. Bezeichnet Niklas Luhmann den Freiraum, den die funktional differenzierte Gesellschaft dem Menschen lässt, als »Individualitätszumutung«, so deutet der Liberalismus diese Lücke im System in »Eigenvorsorge« und »Selbstverantwortung« um, während Michel Foucault in »Selbstführung«, »Selbstregierung« und »Selbstmanagement« Chancen für das Individuum erkennt, sich mithilfe bestimmter Selbsttechniken mehr um sich als um die Welt kümmern zu können. Derzeit scheint die Auseinandersetzung darüber, ob die Ordnung der Gesellschaft stärker vom Einzelindividuum (Liberalismus) oder von Gemeinschaften (Kommunitarismus) geprägt werden wird, zugunsten der Kommunitaristen entschieden.

Die westeuropäischen Wohlfahrtsdemokratien haben noch vor wenigen Jahren den Eindruck vermittelt, dass sie für alle großen politischen Fragen die bestmöglichen Strukturen haben, um sie zu lösen oder zumindest, um sie in demokratischen Institutionen zu diskutieren und Aussicht auf Lösungen zu versprechen. Das westliche Modell rechtsstaatlicher Demokratien konnte sich auf seine wirtschaftliche Überlegenheit berufen und nach dem Zusammenbruch des europäischen Kommunismus sogar das Ende der Geschichte ausrufen. Erste Krisensymptome haben dann vor allem amerikanische Politexperten auf den Plan gerufen, die entweder die Kraft bürgerlicher Gemeinschaften reaktivieren wollen (Kommunitaristen) oder zumindest einen neuen Bewertungsmaßstab für erfolgreiche Gesellschaften (Sozialkapital) einfordern.

¹⁰ Rüdiger Safranski, Wie viel Globalisierung verträgt der Mensch? (München 2019).

¹¹ Slavoj Zizek, Auf verlorenem Posten (edition suhrkamp, Berlin 2009).

Globalisierungsprozesse verringern die Partizipationschancen einzelner und in Marktprozessen benachteiligter Gruppen. Für soziale Sinn- und Ordnungszusammenhänge, die sich weder primär an Markt- noch an Staatsinteressen orientieren, wurde der Begriff der Zivilgesellschaft zu einem politischen Schlagwort, in dem sich drei Perspektiven gesellschaftlicher Kritik vereinen: Ideologiekritik (gegen Kapitalismus und Globalisierung), Kritik am Staat als dominante Ordnungseinheit, Forderung nach individuellen Freiheitspotentialen und politischer Berücksichtigung neuer sozialer Bewegungen (Strukturwandel der Öffentlichkeit).

Liberales Theoretiker wie John Rawls und Charles Taylor sehen in dieser Kritik ein Problem, das sich im Wesentlichen durch differenziertes Sprechen lösen lässt. Vermieden werden müsse die "Vermengung von partikularen politischen Prinzipien, auf die ein Staat gegründet ist, mit der tieferen ethischen Auffassung des menschlichen Lebens, mit welcher diese Prinzipien gerechtfertigt werden"¹². Tatsächlich bieten die modernen institutionen- und parteientorientierten Demokratien immer weniger umfassende Identifikationsmöglichkeiten. Zivilgesellschaft wird zum Ausdruck für eine stärkere Differenzierung von Interessen und Gemeinschaftsbildungen innerhalb von Staaten und auf europäischer Ebene. Aber wer soll entscheiden, auf welcher Ebene öffentliche Angelegenheiten geregelt werden sollen und wie viel geregelt werden soll?

Vernünftig klingt die Forderung nach Subsidiarität. Probleme sollen dort gelöst werden, wo die Betroffenen leben. Dies ist effizient, problemadäquat und sichert die Zustimmung der Menschen. Aber die Königsfrage lautet: wer ist betroffen? Wenn Globalisierung etwas bedeutet, dann so viel, dass sich immer mehr Menschen von immer mehr Entscheidungen unmittelbar betroffen fühlen. Daraus entsteht die Angst vor der Globalisierung, in der ein Dilemma zwischen globaler werdenden Problemen und der Sehnsucht nach dem Lokalen sichtbar wird. Es gibt eine Bereitschaft, sich in die eigenen Angelegenheiten einzumischen und ein wachsendes Gefühl der Ohnmacht bezüglich der realen Chancen dies zu tun. Es gibt weltweit eine zunehmende politische Bereitschaft zu einem „Dialog der Kulturen“ und gleichzeitig ein wachsendes Gefühl der Ohnmacht bezüglich der Konsequenzen von Migration.

Als Reaktion auf Globalisierungsprozesse werden bisher zentrale Bestandteile der Fortschrittsidee, ja der Moderne, in Frage gestellt: Moderne Gesellschaften zielen auf das möglichst rasche und möglichst umfassende Herstellen gemeinsamer Standards (Vereinheitlichung und klare Abgrenzung erscheinen dabei als zwei Seiten einer Medaille): Abweichungen und damit das Fremde werden höchstens toleriert, sie werden als Antiquiertheit oder Provinzialismus zum Nachholen aufgefordert. Die Kritik an der damit angestrebten Beschleunigung gesellschaftlicher Entwicklung äußert sich heute zunehmend in der Form der Forderung nach einem „Lob der Langsamkeit“ und nach der stärkeren Berücksichtigung von unterschiedlichen kulturellen Kontexten. Dahinter steht einerseits die nicht so neue Vorstellung, dass nicht alles was für den

¹² Charles Taylor, Religion, Identität und europäische Integration. In: Transit. Europäische Revue 26 (Frankfurt am Main 2003) 181.

Menschen „machbar“ ist, sofort gemacht werden soll, weil der Mensch zu rasch gelernt hat, wie er seine Lebensgrundlagen und sich selbst zerstören kann, und andererseits die Vorstellung, dass Humanismus in Zeiten der Globalisierung zurecht in ein Dilemma zwischen universal verstandenen Individualrechten und der Vielfalt von historisch und aktuell prägenden Gemeinschaftsbildungen gerät.

Dennoch gibt es keine vernünftige Alternative zu den Prinzipien und Anliegen des Humanismus. Die Diskussionen um ein gemeinsames Projekt Europa geben dafür ein gutes Beispiel.

Die seit 1989 in Europa deutlich erkennbare Rekontextualisierung von Kultur (z.B. ethnische Identitätspolitik als identitätsstärkender Faktor von Gemeinschaftsbildung und Solidarität, Integration von Zuwanderern als kulturelle Aufgabe, Kritik an Säkularisierung, Rückkehr von Geschichte und Geographie als Argument im politischen Diskurs, Antiglobalisierungskampagnen, Rekurs auf die Zivilgesellschaft, die Bewegung „Fridays for Future“, nationalstaatliche Reaktionen auf die Covid19-Pandemie) kann für Europa langfristige politische Auswirkungen haben, weil sie eine Pluralisierung von Diskursen unterstützt und damit die Formen und die Qualität der Kommunikation zwischen Räumen und den Erinnerungen und Identitäten, die sie enthalten, wieder zur entscheidenden gesellschaftspolitischen Frage macht. Dies macht die Frage nach den einheitsstiftenden Ideen in der Kultur Europas zur entscheidenden Frage einer gemeinsamen europäischen Zukunft.

Vor dem Hintergrund der europäischen Geschichte des 20. Jahrhunderts sind die Gefahren klar beim Namen zu nennen. Wenn Europa sich nur über seinen wirtschaftlichen Erfolg und den Status als wirtschaftlicher „global player“ legitimiert, dann führt dies unweigerlich dazu, dass der traditionelle Kern der europäischen Idee, nämlich erstens kulturelle Vielfalt nicht einzuschmelzen, sondern als ständigen kreativen Impuls wertzuschätzen, und zweitens die Entwicklung der Grund- und Freiheitsrechte des Menschen in einem Verhandlungsprozess, den wir rechtstaatlich nennen, fortzusetzen, als zu überwindender Wettbewerbsnachteil gesehen wird. Beide Teile dieser Idee halte ich für unverzichtbar und für den möglichen wesentlichen Beitrag des Humanismus zum 21. Jahrhundert. Vermutlich sind diese beiden Ideenbündel gemeint, wenn verlangt wird, Europa möge seine „soft power“ international stärker zur Geltung bringen.

Erlauben sie mir noch einen weiteren Hinweis auf Europa: Den Menschen in den Mittelpunkt aller Überlegungen zu stellen, daran zu glauben, dass Bildung Verhalten verändert und den Menschen zum Handeln aufzufordern, halte ich – im Gegensatz zu Sloterdijk – nicht für ein humanitär bemänteltes Zuchtungsprojekt. In Europa haben Menschen in dem magischen Jahr 1989 bewiesen, dass damit auf friedliche Weise zum Nutzen aller Menschen Revolution gemacht werden kann.

CURRICULUM VITAE

Ambasador dr. Emil Brix

Născut în 16 decembrie 1956 la Viena/Austria, căsătorit

Studii de Istorie și Limba și literatura engleză la Universitatea din Viena

1979	Doctorat în istorie (Dr. Phil.)
1982	Master în istorie și limba și literatura engleză (Mag. phil.)
1980 - 1982	Studii postuniversitare Academia Diplomatică din Viena
1982	intră în Serviciul Diplomatic Austriac
1982 - 1984	Director general al Clubului de Management din Austria
1984 – 1986	Detașat la Parlamentul austriac (secretar politic/ÖVP)
1986 - 1989 cabinet al ministrului)	Detașat la Ministerul austriac pentru Știință și Cercetare (șeful de
1989 - 1990	Atașat cultural la Ambasada Austriei la Varșovia
1990 - 1995	Consul General al Republicii Austria la Cracovia
1995 - 1999	Director al Institutului Cultural Austriac din Londra
din octombrie 1999	Ministerul Afacerilor Externe Viena
mai 2000	Director de programe culturale
August 2002	Director general de Politici Culturale Externe
2010 – 2015 al Irlandei de Nord	Ambasador al Republicii Austria în Regatul Unit al Marii Britanii și

2015 - 2017 Ambasador al Republicii Austria în Federația Rusă

din august 2017 Director al Academiei Diplomatice din Viena

2003 Dr. h.c. Universitatea Drohobytsh

2005 Dr. h.c. Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca

Alte funcții:

2000-2010 Secretar General Asociația Austriacă de Cercetare

2007/2008 Președinte EUNIC (European Union National Institutes of Culture)

din 2009 Membru al Consiliului de conducere al Asociației Austriece de Cercetare

din 1995 Membru al Consiliului de Administrație al Institutului pentru Regiunea Dunării și Europa Centrală

din 2014 Membru străin al Academiei Poloneze de Arte și Științe

din 2022 Membru al Comitetului Consultativ Internațional al Institutului de Studii Avansate Köszeg (iASK)

Premii:

1983 Anton Gindely Award (Viena)

2008 European Culture Award “New Culture of New Europe” (Krynica)

2018 St. George Award “Living Together”

Autor a numeroase cărți și articole academice despre istoria ideilor austriece și europene în secolele 19 și 20. Multe articole despre Europa centrală contemporană

LEBENS LAUF

Botschafter Emil Brix

Geboren am 16. Dezember 1956 in Wien/Österreich, verheiratet

Studium der Geschichte und Anglistik an der Universität Wien

1979	Doktor der Geschichte (Dr. phil.)
1982	Masterstudium – Geschichte und Anglistik (Mag. phil.)
1980 - 1982	Postgraduales Studium der Diplomatie, Akademie Wien
1982	Eintritt in den diplomatischen Dienst, Österreich
1982 - 1984	Bundesgeschäftsführer des Management Clubs
1984 – 1986	Nominiert für das österreichische Parlament (Klubsekretär/ÖVP)
1986 - 1989	Nominiert für das Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung (Kabinettschef)
1989 - 1990	Kulturattaché an der Österreichischen Botschaft in Warschau
1990 - 1995	Generalkonsul Österreichs in Krakau
1995 - 1999	Direktor – Österreichisches Kulturinstitut in London
seit Oktober 1999	Bundesministerium für auswärtige Angelegenheiten
Mai 2000	Leiter der Kulturpolitischen Sektion
August 2002	Generaldirektor für Auswärtige Kulturpolitik
2010 - 2015	Botschafter der Republik Österreich in dem Vereinigten Königreich
2015 - 2017	Botschafter der Republik Österreich in der Russischen Föderation
seit August 2017	Direktor der Diplomatischen Akademie Wien
2003	Dr. h.c. Universität Drohobytsch
2005	Dr. h.c. Universität Cluj-Napoca

Weitere Funktionen:

2000 – 2010	Generalsekretär – Österreichische Forschungsgemeinschaft
2007/2008	Vorsitzender von EUNIC (European Union National Institutes of Culture)
seit 2009	Präsidiumsmitglied der Österreichischen Forschungsgemeinschaft
seit 1995	Mitglied im Vorstand des Institutes für den Donauraum und Mitteleuropa
seit 2014	Auswärtiges Mitglied der Polnischen Akademie der Gelehrsamkeit
seit 2022	Beiratsmitglied des Institute of Advanced Studies Kőszeg (iASK)

Auszeichnungen:

1983	Anton-Gindely-Preis (Wien)
2008	European Culture Award „New Culture of New Europe“ (Krynica)
2018	St. George Award „Living Together“

Autor zahlreicher Bücher und Artikel zur Ideengeschichte Österreichs und Europas im 19. und 20. Jahrhundert. Zahlreiche Artikel zu Mitteleuropa.